

KAM VA O'RTA DAROMADLI MAMLAKATLARDA NOGIRONLIGI BO'LGAN O'QUVCHILAR UCHUN INKLYUZIV TA'LIM TIZIMI

Ramazonova Gulzira Karimjon qizi

Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti Psixologiya va ijtimoiy – siyosiy fanlar fakulteti 3-bosqich talabasi.

ramazonovagulzira22@gmail.com

Annotatsiya: ushbu maqolamizda asosan Unicef, Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti, Jahon banki va Nogironligi bo'lgan shaxslarning ta'lim to'g'risidagi qonunidan foydalanilgan holda kam va o'rta daromadli bo'lgan mamlakatlarda nogironligi bo'lgan o'quvchilar uchun inklyuziv ta'lim tizimini tashkil qilish borasida olib borilayotgan ishlar yoritilgan.

Kalit so'zlar: Unicef, Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti, Jahon banki, IDEA, BMT.

Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti va Jahon bankining hisob-kitoblariga ko'ra, 2022-yilda bir milliard odam nogironlikning qandaydir shaklini boshdan kechirmoqda. Ulardan 93 dan 150 milliongacha bolalar ekani taxmin qilinmoqda. International ma'lumotlariga ko'ra, bu bolalar maktabga boshqa bolalarga qaraganda 10 baravar kamroq borishadi va ular maktabga borganda, ular alohida muhitda bo'lishlari mumkin. Ta'lim bo'yicha Global hamkorlik tashkiloti hisob-kitoblariga ko'ra, daromadi past va o'rtadan past bo'lgan mamlakatlardagi nogiron bolalarning 90 foizi maktabga bormaydi. 2019-yilda BMT hisobotida dunyodagi olti million qochqin bolalarning yarmidan kamrog'i maktabda o'qiyotganini ma'lum qilindi. Suriyalik qochqin bolalarning ta'limi bo'yicha Human Rights Watch tashkiloti nogiron qochqin bolalar maktabga kirishda alohida va doimiy to'siqlarga duch kelganini aniqladi.

Tarixan nogiron bolalar umumiy ta'lim tizimidan chetlashtirilib, "maxsus maktablar"ga joylashtirilgan. Ba'zi hollarda ular oilasidan ajratilib, uzoq muddatli turar joy muassasalariga joylashtiriladi, ularda, agar ular umuman ta'lim olgan bo'lsa, jamiyatdan ajratilgan holda o'qitiladi. Har ikkala amaliyot ham ko'plab mintaqalarda saqlanib qolmoqda, masalan, Sharqiy Evropada dunyodagi eng ko'p institutsional bolalar bor va nogiron bola boshqa bolalarga qaraganda deyarli 17 baravar ko'proq muassasaga joylashtiriladi (UNICEF, 2021)¹.

Nogiron bolalarning dastlabki ro'yxatga olish darajasi juda past. Agar ular maktabga borsalar ham, nogiron bolalar o'rta maktabga o'tmasdan va undan tashqarida maktabni tark etishlari va maktabni erta tark etishlari ehtimoli ko'proq. Nogiron bolalar, shuningdek, maktabdagi zo'ravonlik va zo'ravonlik xavfi yuqori bo'lib, ularning ta'lim olish huquqidan xavfsiz foydalanishiga to'sqinlik qiladi.

¹ <https://data.unicef.org/resources/education-for-children-with-disabilities/>

Ushbu faktlar va raqamlar ko'plab nogironlar duch keladigan ta'limdagi jiddiy to'siqlarning ta'sirini aks ettiradi, jumladan:

- jismoniy kirish qiyin bo'lgan maktab binolari va yaroqsiz o'quv materiallari nuqtai nazaridan ham foydalanish imkoniyati yo'qligi
- nogironlarning boshqalar bilan teng sharoitlarda ta'lim olishiga to'sqinlik qiladigan kamsitish va noto'g'ri qarashlar
- umumiy maktab sharoitlaridan chiqarib tashlash yoki ajratish (shuningdek, "oddiy maktablar" deb ataladi)
- ta'lim sifatining pastligi, shu jumladan nogiron bolalar mavjud noinklyuziv tizimga "integratsiyalashgan" umumiy ta'lim muassasalarida.

Inson huquqlari to'g'risidagi qonun bu muammolarni bevosita "inklyuziv ta'lim"ni amalga oshirish orqali nogironlarning ta'lim olish huquqini hurmat qilish, himoya qilish va bajarish majburiyatlarini davlatlar zimmasiga yuklash orqali hal qilishga intiladi.

Nogironligi bo'lgan shaxslarning ta'lim to'g'risidagi qonuni (IDEA) butun mamlakat bo'ylab nogironligi bo'lgan bolalarga bepul tegishli davlat ta'limini taqdim etadigan va ushbu bolalar uchun maxsus ta'lim va tegishli xizmatlarni ta'minlaydigan qonundir.

IDEA shtatlar va davlat idoralari 7,5 milliondan ortiq (2020-21 o'quv yilida) nogironligi bo'lgan chaqaloqlar, chaqaloqlar, bolalar va yoshlarga erta aralashuv, maxsus ta'lim va tegishli xizmatlarni qanday taqdim etishini boshqaradi.

Chaqaloqlar va go'daklar, tug'ilgan 2 yoshgacha, nogironlar va ularning oilalari IDEA C qismiga muvofiq erta aralashuv xizmatlaridan foydalanadilar. 3 yoshdan 21 yoshgacha bo'lgan bolalar va yoshlar IDEA B qismiga muvofiq maxsus ta'lim va tegishli xizmatlardan foydalanadilar.

Bundan tashqari, IDEA quyidagilarga ruxsat beradi:

- Formula davlatlarga maxsus ta'lim va tegishli xizmatlarni va erta aralashuv xizmatlarini qo'llab-quvvatlash uchun grantlar beradi .
- Davlat ta'lim organlari, oliy ta'lim muassasalari va boshqa notijorat tashkilotlarga ilmiy tadqiqotlar, ko'rgazmalar, texnik yordam va tarqatish, texnologiyalarni rivojlantirish, kadrlar tayyorlash va rivojlantirish, shuningdek, ota-onalarni o'qitish va axborot markazlarini qo'llab-quvvatlash uchun ixtiyoriy grantlar.

Kongress 2004-yilda IDEA-ni qayta tasdiqladi va 2015-yil dekabr oyida IDEA-ga 114-95-sonli jamoat qonuni, Har bir talaba muvaffaqiyati to'g'risidagi qonun orqali o'zgartirish kiritdi².

² <https://sites.ed.gov/idea/about-idea/>

So'nggi yigirma yil ichida ta'lim olish imkoniyatlarini kengaytirishda sezilarli yutuqlarga erishildi, ammo dalillar shuni ko'rsatadiki, ko'plab nogiron bolalar hali ham ortda qolmoqda. Nogiron bolalar va boshqa chekka guruhlar uchun sifatli ta'limni ta'minlamasdan turib, dunyo barcha uchun sifatli ta'limga erishish uchun Barqaror rivojlanish maqsadi yaxshi ko'rsatkichga erisha olmaydi.

Bir nechta indikatorli klasterli uy xo'jaligini o'rganish dasturi endi mamlakatlarga nogiron bolalar uchun ta'lim olish yo'lidagi taraqqiyotni kuzatish va kuzatish imkonini beradi. Bu UNICEF/Vashington guruhi bolalar funktsional moduli³.

UNICEFning 2021-yilgi nogiron bolalar haqidagi hisoboti va MICS - EAGLE ma'lumotlar varaqlaridagi ma'lumotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, ko'plab mamlakatlarda barcha ta'lim darajalarida nogironligi bo'lgan bolalar nogironligi bo'lmagan bolalarga qaraganda maktabga bormaslik ehtimoli ko'proq. Nogiron bolalarning maktabga kirishi va ishtirok etishiga bir qancha omillar to'sqinlik qilishi mumkin, jumladan, ularning ehtiyojlarini va malakali o'qituvchilarni tushunmaslikdan tortib, tegishli sinfda yordam yoki qulay sharoitlarning yo'qligigacha. Joylashtirilgan muhit va inklyuziv ta'lim siyosati sinfdagi barcha bolalarning turli ehtiyojlarini qondirish va barcha bolalarni o'rganish sayohatlarida qo'llab-quvvatlash uchun kalit hisoblanadi.

Nogiron bolalar uchun ta'lim to'g'risida ma'lumot olish yo'lidagi birinchi qadam sifatida UNICEF va milliy ta'lim monitoringini qo'llab-quvvatlaydigan to'rtta asosiy ta'lim ko'rsatkichlarini o'z ichiga olgan ma'lumotlar bazasini tayyorladi: Sozlangan davomat darajasi, maktabdan tashqarida, Tugallash darajasi va asosiy o'rganish ko'nikmalari. Bu ko'rsatkichlar birgalikda 32 mamlakat va hududlarda nogironligi bo'lgan bolalarning ta'lim taraqqiyoti haqida kuchli ma'lumot beradi.

Xulosa qilib aytishimiz mumkinki yuqorida keltirilgan ma'lumotlarga asoslanadigan bo'lsak rivojlanayotgan yoki uchunchi dunyo mamlakatlari deb qaraladigan davlatlarda nogironligi bo'lgan bolalarning ta'lim olishi bilan bog'liq muammolar juda ko'p. Bunday muammolarning mavjudligi xalqaro tashkilotlardan boradigan yordamning kamayishiga yoki kirishiga to'sqinlik qilmoqda. Afsuski buni oldini olishda xalqaro tashkilotlarning birdamligi sust bo'layotgan bo'lishi mumkindir ammo davlatlarning ichki ishlariga aralasha olmaydilar. Har bir bolaning ta'lim olishga haqqi bor deb bilamiz. Buni amalga oshirishda dunyoning lider davlatlari va xalqaro tashkilotlarning bugungi kunda aynan ushbu sohaga

³ Children with Disabilities THE STATE OF THE WORLD'S CHILDREN. –Unicef. 2013. –P.36.

ajratayotgan mablag'lari hamda e'tiborlari orqali qanchadan – qancha bolalar ta'lim olmoqdalar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI.

1. Children with Disabilities THE STATE OF THEWORLD'S CHILDREN. – Unicef. 2013. –P.36.
2. UNICEF Global database on education for children with disabilities Last update: December 2021. Version 1.0.
3. WORLD REPORT ON DISABILITY. World report on disability. World Health Organization. 2011.
4. <https://data.unicef.org/resources/education-for-children-with-disabilities/>
5. <https://sites.ed.gov/idea/about-idea/>

